

1978, 13. říjen,¹ Praha. - Otevřený dopis generálnímu tajemníkovi OSN Kurtu Waldheimovi a hlavám států, jejichž představitelé podepsali Závěrečný akt helsinské konference, o Chartě 77, perzekucích jejích signatářů a porušování mezinárodních závazků o lidských právech.

Vážený pane generální tajemníku, vážené paní a vážení pánové!

Už dvaadvacet měsíců působí v Československu – členské zemi OSN, která přijala mezinárodní pakty o lidských a občanských právech a Závěrečný akt helsinské konference – občanská iniciativa Charta 77. Toto neformální společenství si předsevzalo sledovat, jak jsou v naší zemi respektována zákony zaručovaná lidská práva, a nabídlo, že o této otázce povede dialog – s orgány státní moci i se všemi zainteresovanými složkami společnosti, že bude na porušování lidských práv v různých oblastech společenského života upozorňovat a navrhopvat příslušná řešení. Charta 77 vydala a zaslala státním orgánům už dvacet dokumentů a obrátila se na ně s celou řadou dopisů, návrhů a stížností. Ani na jedno z těchto podání státní orgány neodpověděly. Jednotliví signatáři Charty 77 a jejich různé skupiny, jakož i další občané s Chartou 77 spolupracující nebo jí inspirovaní odeslali v téže době různým československým institucím několik set rozmanitých přípisů. Drtivá většina jich rovněž nebyla zodpovězena. Tato okolnost nás vede k tomu, že se poprvé neobracíme na československé instituce, ale přímo na Vás, abychom Vás upozornili na stále se zhoršující situaci v oblasti občanských práv v naší zemi a na zesilující se perzekuce všech osob, které se za respektování lidských práv angažují nebo které se snaží tato práva uplatnit. Žádáme Vás, abyste se situací v Československu zabývali, přešetřili si údaje, které Charta 77 zveřejnila, a apelovali na československou vládu, aby zjedнала nápravu a respektovala závazky vyplývající z mezinárodních smluv, které podepsala.

Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných, který vznikl v prostředí Charty 77 a působí v duchu jejího poslání, vydal už pětadvacet sdělení, v nichž veřejnost seznamuje s různými případy trestního stíhání osob, které se nedopustily ničeho jiného, než že se projevovaly v souladu se svým přesvědčením a svědomím. Z neúplných informací, které má tento výbor k dispozici, vyplývá, že je z těchto důvodů v Československu ve vazbě nebo ve výkonu trestu značný počet občanů – jenom signatářů a stoupenců Charty 77 je momentálně vězněno několik desítek. Lidé jsou u nás zavíráni například za to, že u nich bylo nalezeno několik strojopisných kopií některého z dokumentů Charty 77 (např. Josef Brychta, Jiří Chmel, Michal Kobal, Miloslav Lojek, Ivan Maňásek, Pavel Novák, František Pitor, Jan Zmatlík),² nebo dokonce jen za to, že si opisovali texty nepublikovaných spisovatelů nebo že si nahrávali nekonformní hudbu (např. Petr Cibulka, Libor Chloupek, Petr Pospíchal, Pavel Roubal).³ Stále častější jsou pokusy čs. Bezpečnosti konstruovat proti signatářům Charty 77 a dalším nepohodlným osobám obvinění z různých kriminálních deliktů a pod takovou záminkou je obvykle uvěznit (např. Otta Bednářová, Ladislav Lis, Jelena Mašíňová, Tomáš Petřivý, Jan Šimsa). Tato tendence dosáhla zatím svého vrcholu v nedávném zatčení a obvinění mluvčího Charty 77 dr. Jaroslava Šabaty.⁴ J. Šabata byl protiprávně zadržen, když se chtěl zúčastnit schůzky signatářů Charty 77 se členy polského Výboru společenské sebeobran (KOR), a byl obviněn z toho, že

napadl bezpečnostní orgány, ačkoli pravý opak je pravdou: policisté ho po předvedení na stanici zcela bezdůvodně napadli a surově zbili. Není to první případ tohoto druhu a vznesené obvinění je stejně absurdní jako v obdobných předchozích případech. Další lidé jsou zavíráni za to, že zasílali texty českých autorů do ciziny (Jiří Lederer, Ota Ornest),⁵ že vlastnili zahraniční literaturu (např. Vladimír Laštůvka, Aleš Macháček),⁶ nebo za to, že upozorňovali různé orgány na bezpráví ve svém okolí (např. Zdeněk Kašák, Peter Pohl, Oldřich Tomek, Jiří Veselý). Ačkoliv představitelé státu nejednou zdůraznili, že „případ Charty 77“ bude řešen výlučně politickými prostředky, nelze tu už dávno mluvit o nějakém politickém řešení: jak signatáři Charty 77, tak i další občané jsou nejrůzněji provokováni, obviňováni z věcí, kterých se nedopustili, zavíráni za činnost, která je v souladu s Ústavou ČSSR, a v rozporu s právními předpisy drženi dlouhé měsíce ve vazbě.

Objevují se velmi alarmující případy teroristického násilí, anonymního vydírání a různých krutých zásahů do soukromí (např. Karel Bartošek,⁷ Bohumil Doležal, Jiří Kasal, Pavel Kohout, Elzbieta Ledererová, Ivan Medek, Věněk Šilhán), které nejsou nikdy řádně vyšetřeny a které řadou okolností vyvolávají dojem, že se dějí s vědomím některých složek Státní bezpečnosti.

Existuje celá bohatá škála méně nápadných a méně známých policejních zákroků proti zastáncům lidských práv, které jsou však velice důležité tím, co signalizují: snahu zcela potlačit a znemožnit jakýkoli, i ten nejskromnější, nekonformní projev či svobodný tvůrčí čin. Mnoho aktivních signatářů Charty 77 je stále častěji bez náležitého právního podkladu zadržováno policií na dva až čtyři dny (při návštěvě Leonida Brežněva v Praze, v době plánované schůzky s polskými přáteli), mnozí jsou neustále sledováni bezpečností, nad jinými (Jiří Hájek, Václav Havel, Ladislav Hejdránek, František Kriegel, Jaroslav Šabata, Petr Uhl) byl nebo je zcela nezákonně vykonáván otevřený a dlouhodobý policejní dohled, spojený s různými omezeními a šikanami.⁸ Signatáři Charty 77 a jejich přátelé jsou pod různými záminkami vždy znovu podrobováni dlouhým výslechům (za uplynulé dva roky jde jejich počet do tisíců), při nichž je jim různě vyhrožováno a při nichž se občas užívá i fyzického násilí. Znovu a znovu se opakují i domovní a osobní prohlídky. Nejednou policie znemožňuje aktivním občanům i tak elementární věci, jako sejít se na přátelské schůzce, vůbec se navzájem setkat, opustit svůj byt či místo svého bydliště apod. Mnoha desítkám signatářů byly vypojeny telefony, jejich byty jsou nepokrytě odposlouchávány, jejich pohyby fotografovány a filmovány, není jim doručována korespondence. Zvláště absurdní jsou policejní zákroky proti soukromým přednáškám, diskusím a kulturním podnikům. Nedávno například početná policejní asistence opakovaně zabránila tomu, aby se v soukromých bytech konala představení Shakespearovy hry *Mackbeth* v provedení zasloužilé umělkyně Vlasty Chramostové, Pavla Landovského, Pavla Kohouta, Terezy Kohoutové a Vlastimila Třešňáka. Lidé, kteří se chtěli těchto představení účastnit, byli policií legitimováni, nebyli vpuštěni do domu a někteří byli sledováni a vyslýcháni. Považujeme za děsivé, když se ve dvacátém století v kulturní evropské zemi musí shakespearovští herci plížit zadními schodišti a sklepy, aby mohli několika přátelům v soukromém bytě zarecitovat. Předmětem trvalé pozornosti Bezpečnosti jsou i strojopisné edice děl nepublikovaných autorů; jejich

opisovači jsou pronásledováni; v knihvazačstvích i při prohlídkách v soukromých bytech jsou rukopisy zabavovány a v jednom případě byl spisovatel dokonce vězněn za to, že napsal román a poskytl ho k „samizdatovému“ šíření (Gruša).⁹ Zvláště tvrdá jsou opatření policie proti příznivcům nekonformní hudby. Soukromé koncerty jsou rozháněny, jako by šlo o nějaké schůze podsvětí. Stal se i případ, že venkovský domek, v němž se častěji mladí hudebníci scházeli, byl majitelům odňat pod naprosto směšnou záminkou, že právě na jeho místě má být zřízena autobusová zastávka, a téhož dne, kdy se postižená rodina (Jan Princ) z domu stěhovala, vyhozen demonstrativně do povětří. Ze skryté a mnohdy dokonce otevřené iniciativy Bezpečnosti jsou stoupenci lidských práv stále propouštěni z práce, je jim znemožňováno přijmout vůbec jakékoli zaměstnání, jsou zbavováni důchodů, vystěhováváni z bytů, jejich dětem je upíráno právo na vzdělání a dokonce i přijetí do jeslí (Pavel Landovský), jejich partneři jsou donucováni k rozvodu (Pavel Landovský, Břetislav Verner). Vyskytly se i případy odmítnutí lékařské péče (Ivana Hyblerová)¹⁰ či naopak svévolné internace v psychiatrických nebo jiných zdravotnických zařízeních. Např. už dvakrát se stalo, že se lékaři pod tlakem bezpečnostních orgánů zpronevěřili zásadám lékařské etiky a dopustili, aby postižené ženy byly násilně a bezdůvodně internovány na venerologické klinice (Zdena Erteltová, Zina Kočová).¹¹

Mohli bychom vyjmenovat mnoho dalších případů bezpráví. Většina z nich je zachycena v různých dokumentech a stížnostech, které byly zveřejněny v zahraničí nebo „samizdatovým“ způsobem či odeslány státním orgánům. Ve svém úhrnu svědčí tyto případy o zhoršující se atmosféře života v naší zemi a o tom, že některé složky státní moci jsou rozhodnuty udělat cokoli, aby zcela umlčely svobodně myslící lidi a aby jim znemožnily důstojný lidský život. Takovým lidem jsou nejen upírána základní lidská práva, zakotvená ve Všeobecné deklaraci lidských práv a všech dalších podobných dokumentech, ale mnohdy je jim znemožňováno i to, co je v civilizovaném světě tak samozřejmé, že to není v příslušných zákonech ani přímo výslovně fixováno. V naší zemi panuje atmosféra strachu, lidé se bojí nejen projevit své názory, ale dokonce se i stýkat s těmi, kdo se své názory projevit snaží. Blíží se rok 1984 a my, bohužel, musíme konstatovat zjevné příznaky toho, že se situace kolem nás v mnohém přibližuje Orwellově vizi světa, v němž je člověk zbaven základního práva na svobodný a důstojný život.

Netvrdíme, že československá vláda je bezprostředně odpovědná za všechna bezpráví, jež jsme tu zmiňovali. Leccos dokonce nasvědčuje tomu, že některé složky státní moci – a především bezpečnostního aparátu – se snaží vymknout jakékoli kontrole a sledovat vlastní linii bez ohledu na vnitropolitické a společenské důsledky a bez ohledu na mezinárodní postavení ČSSR.

Náprava situace je především úkolem československých občanů a československých institucí. To ale neznamená, že by mezinárodní veřejnosti a jiným vládám mělo být lhostejné, co se v naší zemi děje, a že by jejich zájem o naši situaci měl být považován za „vměšování“. Idea OSN vychází z přesvědčení, že osud obyvatel této planety není a nemůže být jen záležitostí jednotlivých vlád, ale že je společnou starostí celého lidského společenství. A v *Závěrečném aktu* helsinské konference je výslovně stvrzeno právo signatářů států sledovat jeho plnění i v jiných zemích/²

Proto se na Vás obracíme s tímto svým upozorněním a s touto svou výzvou v naději, že jim budete věnovat pozornost. A jestliže pro obhájce lidských práv v této zemi představuje uvěznění Jaroslava Šabaty bezprostřední výzvu a hrozbu jejich dalšímu úsilí, měl by se jeho osud stát i zkušebním kamenem zájmu mezinárodní veřejnosti a jejího vlivu na naše vnitřní poměry.

Marta Kubišová, Ladislav Hejdánek mluvčí Charty 77

Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných

^ čsds, sb. Charta 77. – strojopis, průpis.

¹ V dokumentu z archivu prof. J. Hájka je datum 13. října tužkou přeškrtnuto a jiné nepřipsáno. V anotovaném seznamu dokumentů v knize Charta 77. 1977-1989, (1990), je uvedeno, že datum 13. října se opírá o opis originálu vlastnoručně signovaného Martou Kubišovou a Ladislavem Hejdánkem. Ostatní zveřejněné texty v samizdatech (např. v Informacích o Chartě 77) a ve všech exilových časopisech mají datum 6. listopadu. Rozdílné datování je dáno časovým posunem mezi vypracováním a vydáním textu.

² Tito vesměs mladí občané byli za opisování samizdatových materiálů obviněni z pobuřování podle § 100/1a trestního zákona a vězněni od 1 roku do 2 let: J. Brychta, narozený 1932, prodavač, bytem v Jihlavě, vězněn pro údajné pobuřování od 21. 4. 1978 do 21. 5. 1979. Viz Sdělení VONS č. 2, 9, 12, 56, 63, 65, 123. In: Informace o Chartě 77, roč. 1 (1978), č. 7, s. 8; Miloslav Lojek, narozený 1959 Kozí, okres Sokolov, evangelický duchovní, vězněn od 19. 12. 1977 15 měsíců. Viz též Sdělení VONS č. 12, 63, 80; Ivan Maňásek, narozený 1954, dělník z Chebu, vězněn od 24. 2. 1979 13 měsíců. Srv. Sdělení VONS č. 2, 9, 12, 41, 51, 63, 115, 118, 123, 150; František Pitor, narozený 1921, dělník z Plzně, vězněn od 9. června 1977 3 roky. Jan Zmatlík, narozený 1948, sociolog, odsouzen na 2¹/₂ roku od 31. srpna 1978. Viz též Sdělení VONS č. 30, 39, 63, 100, 122, 123, 148. Souhrnné sdělení č. 12, Informace o Chartě 77, roč. 1 (1978), č. 8, s. 1-5

³ Viz D145 (26. 5. 1980).

⁴ Viz též D68 (8. 10. 1978).

⁵ Viz též D23 (12. 10. 1977), D25 (1. 11. 1977) a D36 (8. 1. 1978).

⁶ Viz též D24 (17. 10. 1977) a D36 (8. 1. 1978).

⁷ O hrubosti a cynismu svědčí např. zaslání rakve pro K. Bartoška a V. Šilhána do bytů, hrubý teroristický čin proti Ivanu Medkovi. Srv. Sdělení VONS č. 7. In Informace o Chartě 77, roč. 1 (1978), č. 7, s. 3 a D54 (29. května 1978).

⁸ Viz též D83 (9. 12. 1978).

⁹ Viz též D56 (4. 6. 1978). Ivana Hyblerová byla svévolně propuštěna z gynekologicko-porodnického oddělení nemocnice v Ústí nad Labem, přestože její těhotenství bylo akutně ohroženo. Srv. Charta 77 (sborník dokumentů). 2. svazek, oddíl VII (Dokumentace perzekucí), s. 12-15. Samizdat.

¹¹ O zvlášť hrubé diskriminaci Ziny Kočové srv. tamtéž , s. 16-17. Srv. též dopis 49 žen na obranu Zdeny Erteltové in: Informace o Chartě 77, roč. 1 (1978), č. 11, s. 19-21.

¹² Jménem českého a slovenského exilu vyslovila Rada svobodného Československa s tímto dopisem solidaritu a zaslala prezidentu J. Carterovi, V. Giscardovi d'Estaigu, B. Kreiskému a K. Waldheimovi prosbu, aby byla Československu věnována náležitá pozornost.

Na tento dokument Charty 77 reagovala dále Mezinárodní organizace práce v Ženevě 15. listopadu 1978 rezolucí odsuzující porušování lidských práv v Československu, zejména pracovní diskriminaci. Komuniké podobného znění vydala 17. listopadu Mezinárodní konfederace svobodných odborů.

Plné znění: In: Informace o Chartě 77, roč. 1 (1978), č. 13, s. 1-3 • Hlas domova, roč. 28, č. 24 (17. listopadu 1978), s. 9 • Americké listy, č. 47 (24. listopadu 1978), s. 6-7 • České slovo, roč. 24 (prosinec 1978), s. 4 a 9 • Národní politika, č. 12 (prosinec 1978), s. 1-2 • Magazín nového domova, roč. 7 (16. prosince 1978) • Zpravodaj Čechů a Slováků ve Švýcarsku, roč. 11 (1978), č. 12, s. 2-3 • ÚSD, sb. RFE, pol. blok S-521 (8. listopadu 1978).